

შარლოტა სკიტი

კონსტიტუციონალიზმი და სასამართლო პრეცედენტი გაერთიანებულ სამეფოში

შარლოტა სკიტი

სასექსის უნივერსიტეტის სამართლის სკოლის ლექტორი, სამართლის დოქტორი.

შესავალი

ეს ნაშრომი მიზნად ისახავს სასამართლო პრეცედენტის დოქტრინის გამოკვლევას გაერთიანებული სამეფოს განვითარებადი კონსტიტუციონალიზმის კონტექსტში. განვითარებად კონსტიტუციონალიზმში ვგულისხმობ გადასვლას ერთი მდგომარეობიდან, რომელშიც კონსტიტუცია აღიქმებოდა როგორც „აღმწერი“ იმისა, თუ რა ხდებოდა გაერთიანებული სამეფოს სამართლებრივ სისტემაში და პრაქტიკაში, ვინაიდან ის დაწერილი სახით არ არსებობდა, მეორეში, სადაც კონსტიტუციონალისტები ფიქრობენ, რომ დღეს კონსტიტუციაში უამრავი სხვადასხვა პრინციპია, რომლებიც შეესაბამება საერთაშორისო ნორმებს და, მართალია, ის ამჟამადაც არ არსებობს ოფიციალური დოკუმენტის სახით, მაინც ზღუდავს და მიმართულებასაც აძლევს სახელმწიფო ძალაუფლებას.

დავიწყებ ამჟამინდელი კონსტიტუციური კონტექსტით, რომელშიც პრეცედენტი ფუნქციონირებს, შემდეგ გადავალ დოქტრინის ფარგლების შესწავლაზე და საბოლოოდ შევაფასებ მის ზემოქმედებას ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპულ კონვენციაზე გაერთიანებული სამეფოს საქმეებთან მიმართებაში.

უმაღლესი სასამართლოების კონსტიტუციური კონტაქსტი გაერთიანებულ სამეფოში

გაერთიანებულ სამეფოში არ არსებობს ცალკე საკონსტიტუციო სასამართლოები. კონსტიტუციური საკითხები შეიძლება ყველა დონეზე იქნეს განხილული და გადაწყვეტილი, მაგრამ მნიშვნელოვანი პრობლემები, სავარაუდოდ, აპელაციის გავლით, ყველაზე მაღალი ინსტანციის სასამართლოში მოხვდება. მიმდინარე წლის 1 ოქტომბერს ახალმა უზენაესმა სასამართლომ ჩაანაცვლა ლორდთა პალატის სააპელაციო კომიტეტი, როგორც უმაღლესმა სააპელაციო სასამართლომ გაერთიანებულ სამეფოში¹. ამ უზენაესი სასამართლოსთვის ახალი უფლებამოსილებები არ მიუნიჭებიათ და, ამერიკის შეერთებული შტატების უზენაესი სასამართლოსგან განსხვავებით, არც იმისთვის შეუქმნიათ, რომ მას კონსტიტუციაში კანონებისთვის იურიდიული ძალის ჩამომრთმევის პოზიცია დაეკავებინა: პარლამენტი გაერთიანებულ სამეფოში სუვერენულ ინსტიტუტად დარჩება². მიუხედავად ამისა, ეს ნიშნავს უფლებამოსილებათა უფრო მკაფიო გამიჯვნას სასამართლოებსა და საკანონმდებლო ორგანოს შორის. უზენაესი სასამართლოს მოქმედი მოსამართლეები ლორდთა პალატის წევრებად რჩებიან, მაგრამ მათ პალატაში მიმდინარე დებატებში მონაწილეობისა და ხმის მიცემის უფლება აღარ ექნებათ. მართალია, ეს ცვლილებები ერთი შეხედვით კოსმეტიკური და სიმბოლურია, მაგრამ მათ მაინც დიდი მნიშვნელობა აქვს, ვინაიდან ისინი ასახავენ სასამართლოების სულ უფრო მზარდ როლს გაერთიანებული სამეფოს კონსტიტუციაში.

რას ნიშნავს მოსამართლის კონსტიტუციური მდგომარეობა გაერთიანებულ სამეფოში – ქმნის თუ არა ის კანონს? პასუხი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ განვმარტავთ „კანონ-შემოქმედებას“ და იმაზეც, თუ რა სახის კანონი გაქვთ მხედველობაში³. საერთო სამართალი, სამართალი, რომელიც კოდიფიცირებული არ არის სტატუტებად და წლების განმავლობაში ჩამოყალიბდა პრეცედენტული სამართლის საფუძველზე, ექვემდებარება სასამართლოს მხრიდან სამართლის ეტაპობრივ/ინკრემენტულ განვითარებას. მისგან განსხვავებით, სტატუტური სამართალი, რომელიც საკანონმდებლო ორგანოში იქმნება, მხოლოდ სასამართლოს მიერ „განმარტებას“ ექვემდებარება. ორივე შემთხვევაში მოსამართლეები ნათლად აცნობიერებენ შეზღუდვებს მათ უფლებამოსილებებზე, რომლებსაც პარლამენტი, როგორც უმაღლესი კანონშემოქმედებითი ორგანო კონსტიტუციით უწევს მათ. ამის გამო, სტატუტურ სამართალს უპირატესი ძალა აქვს საერთო სამართლის (მოსამართლის მიერ შექმნილის) მიმართ და როცა საერთო სამართალს ავითარებს, მოსამართლეს ახსოვს და ყუ-

¹ რეალურად, ეს ცოტა დამაბნეველია. უზენაესი სასამართლო უმაღლესი სააპელაციო ინსტანციაა მთელ გაერთიანებულ სამეფოში სამოქალაქო საქმეებისთვის, მაგრამ სისხლის სამართლის საქმეებს მხოლოდ ინგლისიდან, უელსიდან და ჩრდილოეთ ირლანდიიდან განიხილავს. შოტლანდიაში კი იუსტიციის უმაღლესი სასამართლო (სისხლის სამართლის საქმეთა სასამართლო) პირველი ინსტანციის სასამართლოც არის და უზენაესი სააპელაციოც სისხლის სამართლის საქმეებისთვის (High Court of Justiciary).

² <http://www.supremecourt.gov.uk/> ; 29 ოქტომბერი, 2009.

³ სასამართლო ხელისუფლების სამთავრობო ვებ-გვერდი, <http://www.judiciary.gov.uk/about-judiciary/judges-and-the-constitution/index.htm>. „მითს“ უწოდებს იმ აზრს, რომ მოსამართლე კანონს ქმნის. ამის საპირისპიროდ, საიმონ ლი მიიჩნევს, რომ „ზლაპარია“, როცა ამბობენ, რომ მოსამართლე კანონს არ ქმნის (იხილეთ, Simon Lee, Judging Judges, Faber and Faber, London 1989 (იხილეთ მე-2 თავი „ორი ზლაპარი“).

რადღებთაა, რომ არ შეეხოს სამართლის იმ სფეროს, რომლის ფარგლებშიც პარლამენტი უკეთ გადაწყვეტს პრობლემებს. ლორდი თორპი შემდეგნაირად ასაბუთებს სასამართლოს თავშეკავებას საქმეში „დართი დართის წინააღმდეგ“⁴:

„თუკი ფუნდამენტური ცვლილება უნდა დაინერგოს, ის საკანონმდებლო ორგანომ უნდა შემოიტანოს და არა მოსამართლემ. კანონშემოქმედებითი პროცესი მარტოოდენ დემოკრატიული პროცესი არ არის, ის შესაძლებლობას იძლევა, რომ სრულყოფილი კვლევებისა და კონსულტაციების დახმარებით ცვლილების მარშრუტი იქნეს შესწავლილი, სანამ მას დაამტკიცებენ“.

სისხლის სამართლის ორი საქმე გვიჩვენებს, თუ როგორი უთანხმოება გამოიწვია მოსამართლეთა მიერ კონსტიტუციური როლის განხორციელებამ საერთო სამართლის განვითარების პროცესში. 1961 წელს საქმეში „მოუ დპპ-ის წინააღმდეგ“⁵ ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტმა შექმნა საერთო სამართლის ახალი დანაშაული: კონსპირაციული შეთანხმება საზოგადოებრივი მორალის გარყვნის თაობაზე, ვინაიდან კომიტეტის წევრებს მიაჩნდათ, რომ ბუკლეტის გამოცემა, რომელშიც ჩამოთვლილი იყო იმ ქალთა სახელები და მისამართები, რომლებიც ფასიან სექსუალურ მომსახურებას სთავაზობდნენ მომხმარებლებს, მიუღებელი იყო. ლორდი რეიდის მოსაზრება მკვეთრად განსხვავდებოდა კომიტეტის შემადგენლობის უმრავლესობის მოსაზრებისგან. ის ფიქრობდა, რომ უმრავლესობის ქმედება არაკონსტიტუციური იყო: „პარლამენტი ერთადერთი ადგილია და მე დარწმუნებული ვარ, რომ ერთადერთი შესაფერისი ადგილი, სადაც ეს საქმე უნდა გადაწყდეს. როცა საზოგადოებრივი აზრი მომწიფებულია, პარლამენტი დაუყოვნებლივ ერევა საქმეში. სადაც პარლამენტი ფრთხილობს, იქ სასამართლოები არ უნდა შეიჭრნენ.“ მეორე საქმეში, კერძოდ, „რ. რ-ს წინააღმდეგ“⁶, ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტმა ქმრებს მოუხსნა იმუნიტეტი, რომლითაც ისინი დაცულები იყვნენ სისხლისსამართლებრივი დევნისგან ცოლების გაუპატიურების შემთხვევაში.

მოუს საქმე სასამართლოს გადაჭარბებული აქტიურობის პრობლემას წარმოაჩენს. აქ ახალი დანაშაული შეიქმნა თითქმის არაფრისგან და დაუპირისპირდა კანონის უზენაესობას (და ადამიანის უფლებათა დაცვის პრინციპს) სისხლის სამართლის დანაშაულის რეტროსპექტიული შექმნის გზით. მეორე საქმე, „რ. რ-ს წინააღმდეგ“, განსხვავებულია. ამ პრობლემაზე დიდი ხნის განმავლობაში კამათობდნენ და ძალზე კრიტიკულ მოსაზრებებს გამოთქვამდნენ ადამიანთა სხვადასხვა ჯგუფები, მათ შორის პოლიციის, ქალთა ორგანიზაციების წარმომადგენლები და პარლამენტის წევრები. სასამართლო ამტკიცებდა, რომ ეს ცვლილება პარლამენტის ჩარევას არ საჭიროებდა, ვინაიდან ის ახალ დანაშაულს კი არ ქმნიდა, არამედ „იურიდიულ ფიქციას აშორებდა საერთო სამართალს, რომელიც უკვე ანაქრონიზმად ქცეულიყო“⁷, შეურაცხყოფდა ცოლების ღირსებას, არღვევდა მათ უფლებებს და, შესაბამისად, მას ადგილი აღარ უნდა ჰქონოდა თანამედროვე სამართალში. საქმე გასაჩივრდა ადა-

⁴ საოჯახო სამართლის ანგარიშები 2, 286.

⁵ [1962] სააპელაციო საქმეები 23.3.

⁶ [1992] სააპელაციო საქმეები 599.

⁷ *Ibid* ლორდ ლეინი 611.

მიანის უფლებათა ევროპულ სასამართლოში. მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ ცვლილება რეტროსპექტიული იყო გაერთიანებული სამეფოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობასთან კავშირში, სასამართლომ დაადგინა, რომ ის არა მარტო არ ეწინააღმდეგებოდა მე-7 მუხლს, არამედ პატივისცემასაც ასახავდა ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის მე-3 მუხლისადმი⁸.

სტატუტების ინტერპრეტაციისას მოსამართლეების მიზანია, სისრულეში მოიყვანონ პარლამენტის სურვილი თუ განზრახვა. და მაინც, ლორდი სლინი ამტკიცებს, რომ მთლიანად სასამართლოების გადასაწყვეტია, გამოიყენონ თუ არა არსებული კანონმდებლობა ახალი ფაქტობრივი სიტუაციების მიმართ. იგი ამბობს, რომ ამის გაკეთება „პარლამენტის ფუნქციების უზურპირებას არ ნიშნავს“, ხოლო „არგაკეთება სასამართლოს როლზე უარის თქმის ტოლფასი იქნება“. ლორდმა სლინმა დაასკვნა, რომ, „თუ პარლამენტმა გადაწყვიტა, რომ შედეგი ის არ არის, რასაც მოელიან, ის შეცვლის კანონს“⁹. თუმცა ლორდმა სლინმა გარკვევით აღნიშნა, რომ „კანონმდებლობაში არსებული ხარვეზები „მოსამართლეებმა თავიანთი მოსაზრებებით არ უნდა შეავსონ“¹⁰.

სტატუტების ინტერპრეტაციის პროცესი იწყება იმით, რასაც ეს სიტყვა, ინტერპრეტაცია (განმარტება) ნიშნავს ზუსტად, სიტყვასიტყვით, ანუ სტატუტის სიტყვებს, სადაც კი ეს შესაძლებელია, ჩვეულებრივი მნიშვნელობა ენიჭება. თუკი ამ გზით კანონის გამოყენება განხორციელებადი არ ხდება, მაშინ მოსამართლეებმა შესაძლოა უფრო მიზანმიმართული მიდგომა გამოიყენონ და შეისწავლონ, თუ რა პრობლემის გადასაჭრელად იყო კანონი მიღებული. 1933 წლამდე კანონის მიზნებისთვის გაგება მთლიანი სტატუტის კონსტრუქციიდან შეიძლებოდა და აქტივად არსებული კანონის დაწვრილებით შესწავლაც იძლეოდა ამის საშუალებას. საქმეში „პეპერი ჰარტის წინააღმდეგ“¹¹ ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტმა გადაწყვიტა, რომ სასამართლოებს შეეძლოთ გადაეხედათ და დაყრდნობოდნენ პარლამენტის მასალებს პარლამენტის განზრახვის დასადგენად. ლორდმა ბრაუნ-ვილკინსონმა აღნიშნა, რომ სასამართლოებს ამის გაკეთება მხოლოდ მაშინ შეუძლიათ, როცა კანონმდებლობა „ბუნდოვანი და ორაზროვანია“¹². უფრო მეტიც, სასამართლოებს უფლება ჰქონდათ, შეესწავლათ მხოლოდ პარლამენტში კანონის ინიციატორისა და მხარდამჭერის მიერ გაკეთებული განცხადებები და ის მასალები, რომლებიც განცხადებების და მათი შედეგების განმარტებისთვის იყო საჭირო. ამას გარდა, განცხადებებზე დაყრდნობაც მხოლოდ მაშინ იყო შესაძლებელი, თუ ისინი მკაფიოდ და ნათლად იქნებოდა ჩამოყალიბებული¹³.

რამდენადაც ზემოთ ნათქვამი პარლამენტის კონსტიტუციურ პოზიციას განამტკიცებს, იმდენად საკამათო საკითხია და, ამასთან, კონსტიტუციასაც ეწინააღმდეგება, რადგან სასამართლოები საპარლამენტო დებატების შესწავლას არ შეუდგებიან და, აქედან გამომდინარე,

⁸ განაცხადი „სი. არ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“, 20190/92.

⁹ ფიცპატრიკი სტერლინგის სამშენებლო ასოციაციის წინააღმდეგ [2001] 1AC 27 at p33.

¹⁰ *Ibid.*

¹¹ პეპერი ჰარტის წინააღმდეგ [1993] AC 593.

¹² *Ibid.*, 640 C.

¹³ *Ibid.*

კანონმდებლობის ინიციატორისა და მხარდამჭერის (ჩვეულებრივ, ეს მთავრობაა) განმარტებას მისცემენ უპირატესობას და არა მთლიანად პარლამენტისას¹⁴. ამას გარდა, მიიჩნევა, რომ ეს ძვირადღირებული პროცესია, რადგან საქმეზე დაკავებულ იურისტებს საპარლამენტო მასალების შესწავლაც სჭირდებათ პრეცედენტული სამართლისა და საკანონმდებლო ტექსტების გარდა¹⁵.

სტატუტური განმარტებისადმი სიტყვასიტყვით მიდგომაც საკამათო შეიძლება აღმოჩნდეს, ვინაიდან სიტყვების მნიშვნელობა დროთა განმავლობაში იცვლება¹⁶. საქმეში „ფიცპატრიკი სტერლინგის სამშენებლო ასოციაციის წინააღმდეგ“¹⁷ ლორდათა პალატის სასამართლო კომიტეტმა დაადგინა, რომ 1977 წელს მიღებულ აქტში „რენტის შესახებ“ სიტყვა „ოჯახი“ უნდა განიმარტოს არა იმ მნიშვნელობით, რომელიც ამ სიტყვას მაშინ ჰქონდა, არამედ 2001 წელს მიცემული განმარტებით. იმ დროს პარლამენტს ფიქსირებული განმარტება არ მოუთავსებია სტატუტში¹⁸, ამიტომ მისთვის შეიძლებოდა „მოქნილი და თავისუფალი“¹⁹, „ყოველდღიური“ განმარტების მიცემა. სასამართლომ მიიჩნია, რომ 2001 წელს ამ სიტყვის, „ოჯახის“, მნიშვნელობა მოიცავდა ხანგრძლივი ჰომოსექსუალური პარტნიორების ურთიერთობასაც, ვინაიდან უბრალო ხალხისთვის ამგვარი ურთიერთობა „ოჯახური“ ურთიერთობა იქნებოდა²⁰.

პრეცედენტის დოქტრინის ფარგლები

სავალდებულო პრეცედენტის, ანუ სტარე დეცისის, დოქტრინა ინგლისურ სამართლებრივ სისტემაში პროცესია, რომლის დროსაც სასამართლო გადაწყვეტილებას საქმეზე იღებს „მსგავსი“ ანალოგიური საქმეების მიხედვით, რომლებიც ადრე აქვთ განხილული პრეცედენტის შემქმნელ სასამართლოებს. ყველა საქმე არ ქმნის პრეცედენტს. პრეცედენტი იქმნება მხოლოდ უმაღლეს სასამართლოში, სააპელაციოსა და უზენაეს სასამართლოებში განხილულ საქმეებზე მიღებული გადაწყვეტილებებით. შეიძლება ბანალურად ჟღერდეს, მაგრამ სავალდებულო ძალის მქონე პრეცედენტის დოქტრინა არ ჩამოყალიბდება და სათანადოდ ვერ იმუშავებს სხვადასხვა სასამართლოების იერარქიული სტრუქტურების აღიარების გარეშე.

¹⁴ ჯოან სტაინი (ლორდ სტაინი) პეპერი ჰარტის წინააღმდეგ; A Re-examination, ~ Oxford Journal Of legal Studies, Vol. 21, No.1 (2001), pp 59-72 at p.64.

¹⁵ *Ibid*, 63.

¹⁶ იხილეთ ლორდი ჰატონის განსხვავებული მოსაზრება საქმეზე „ფიცპატრიკი სტერლინგის სამშენებლო ასოციაციის წინააღმდეგ“ [2001] AC 27.

¹⁷ *Ibid*.

¹⁸ ლორდ კლაიდმა სხვა სტატუტებზე მიუთითა, მაგალითად, Housing Act 1985, სადაც მოცემული იყო ოჯახის წევრის განმარტება და ჩამოთვლილი იყვნენ ის ადამიანები, ვინც შეიძლებოდა, რომ „ოჯახად“ მიჩნეულიყვნენ. *ibid* გვ 5.

¹⁹ *ibid* ლორდ კლაიდი, გვ. 55.

²⁰ თუმცა სასამართლომ უარი თქვა და არ დაადგინა, რომ ჰომოსექსუალური პარტნიორი „მეუღლე“ შეიძლებოდა ყოფილიყო.

ეს აუცილებელია იმისთვის, რომ ვიცოდეთ, რომელი გადაწყვეტილება რომელი სასამართლოსთვის იქნება სავალდებულო. პრეცედენტის განვითარებაზე მსჯელობის დროს სამართალმცოდნეობის დოქტორი დიასი აცხადებს, რომ „სავალდებულო ძალის მქონე პრეცედენტის მუშაობისთვის აუცილებელია უფლებამოსილებათა მკაფიო პირამიდა“²¹.

მოსამართლე მკაფიოდ არ განსაზღვრავს თავისი გადაწყვეტილების მოტივს (*ratio decidendi*) განაჩენში. ასე რომ, მოსამართლის მიერ გადაწყვეტილების მიღებისას მისი სამართლებრივი მოტივირებისა თუ დასაბუთების გაანალიზება ძალზე მნიშვნელოვანია გადაწყვეტილების *ratio decidendi*-ს დასადგენად. ჩვენ უნდა გავარკვიოთ, „თუ რატომ გადაწყვიტეს მოსამართლეებმა, რომ კანონი ამგვარად გამოიყენება“. თუმცა სანამ სამართლებრივი მოტივირების საერთო მკაფიო ხაზი არ გამოვლინდება, რომელიც ზურგს უმაგრებს უმრავლესობის გადაწყვეტილებას, პრეცედენტის შემქმნელი *ratio decidendi*-ც არ იარსებებს²². თავად *ratio decidendi* შედგება საქმის არსებითი ფაქტებისგან – იმ ფაქტებისგან, რომლებთან დაკავშირებითაც მიიჩნევა, რომ ისინი შესატყვისია გადაწყვეტილების მოტივირებისთვის – და სამართლებრივი პრინციპებისგან. ეს ძალიან მარტივად უღერს, მაგრამ ეს ფორმულა *ratio decidendi*-სთვის თავისთავად ტავტოლოგიაა. საქმის *ratio decidendi*-ს გაგება მხოლოდ მას შემდეგ არის შესაძლებელი, როცა შემდეგ სასამართლო მოსმენებზე შეისწავლიან მას, როცა მისი გამოყენების ან გამოკვეთის საკითხი დადგება. რეალურად, მომდევნო საქმეებზე გამოყენებისას ხდება ადრინდელი საქმის *ratio decidendi*-ს ფარგლების განსაზღვრა და ის საკითხიც, თუ რა ფაქტები უნდა იქნეს მიჩნეული არსებითად, წყდება მომდევნო საქმეებზე მისი გამოყენებისას. ამ გზით საქმის *ratio decidendi*, თუკი საერთოდ შესაძლებელია მისი გამოკვეთა, შეიძლება ფართოდ განისაზღვროს – შემდეგ განსახილველ საქმეებზე გამოყენების მიზნით ან შეიძლება მას ვიწრო განმარტება მიეცეს, ისე, რომ სამომავლოდ თავიდან იქნეს აცილებული მისი გამოყენება. თუკი ბოლო შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, პროცესს, რომელზეც განსახილველი საქმის შედარება მიმდინარეობს ადრე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან არსებითი განსხვავებების დადგენის მიზნით, რომ მოსამართლეს საშუალება მიეცეს, არ იხელმძღვანელოს იმ გადაწყვეტილებით, განმასხვავებელი ეწოდება²³. ამ პროცესის არსის გაგება ძალზე მნიშვნელოვანია როცა პრეცედენტის დოქტრინას განვიხილავთ, ვინაიდან ძალა, რაც განმასხვავებელ პროცესს აქვს, ზღუდავს პრეცედენტის ზემოქმედებას ისე, რომ საეჭვოს არ ხდის არც პრეცედენტის დოქტრინის ძალას და არც გადაწყვეტილების მოტივირებულ საფუძვლებს.

განმასხვავებელი პროცესისთვის საჭიროა სხდომის ჩანაწერები, მოსამართლეთა თუ მოსამართლის მსჯელობის ჩანაწერები და ა.შ. პროფესორი დიასი აღნიშნავს, რომ პრეცედენ-

²¹ იხილეთ რ.გ.მ. დიასი, *Jurisprudence*, Butterworths, London, 1985. გვ.127.

²² იხილეთ ლორდ დენინგის კამათი სააპელაციო სასამართლოში საქმის „რი ჰარპერი და სხვ. სახელმწიფო ქვანახშირის საბჭოს წინააღმდეგ“ განხილვისას [1973] QB 614. ლორდ დენინგი მსჯელობდა *ratio decidendi*-ის აღმოჩენის შეუძლებლობაზე საქმეში „სმიტი ცენტრალური ასბესტის წინააღმდეგ“ [1973] AC 518. სასამართლოს ორმა წევრმა მოსარჩლის სასარგებლოდ გამოიტანა დასკვნა, ორმა საწინააღმდეგოდ. თუმცა იმ ორმა მოსამართლემ, რომელმაც მოსარჩლის სასარგებლოდ გადაწყვიტა საქმე, გადაწყვეტილების მოტივირების ისეთი ჯაჭვი წარმოადგინა, რომელმაც განსასჯელს დაუჭირა მხარი.

²³ სიტყვათა თამაშის გამო ამ საქმეზე, როგორც ძალიან „გამორჩეულზე“, ისე საუბრობენ და არა როგორც მაღალი სტატუსის მქონეზე, რაც იმას ნიშნავს, რომ მას თავს არიდებენ, როგორც კი შესაძლებელია.

ტული სისტემა მოითხოვს პრეცედენტის შემქმნელი სასამართლოს სხდომების ანგარიშების სანდო სისტემის არსებობას. მართალია, ინგლისის სამართლებრივ სისტემაში ანგარიშები საქმეებზე 1282 წელსაც იწერებოდა, მაგრამ რეალურად სანდო და ამომწურავი ანგარიშების შედგენა საქმეებზე მას შემდეგ დაიწყო, რაც 1865 წელს ინგლისისა და უელსის სამართლებრივი საბჭო დაარსდა²⁴.

პრეცედენტის დოქტრინა ორნაირად მუშაობს ინგლისის სამართლებრივ სისტემაში. ვერტიკალური გამოყენებისას სასამართლო ვალდებულია, მასზე მაღალი ინსტანციების სასამართლოების მიერ დადგენილი პრეცედენტებით იხელმძღვანელოს. ასე რომ, საგრაფოების სასამართლოებისთვის სავალდებულოა უმაღლესი, სააპელაციო და უზენაესი (ლორდთა პალატა) სასამართლოების გადაწყვეტილებები, უმაღლესი სასამართლოსთვის – სააპელაციო და უზენაესი სასამართლოების გადაწყვეტილებები, ხოლო სააპელაციოსთვის – მხოლოდ უზენაესი სასამართლოსი. ამ გზით სხვადასხვა ადგილას და სხვადასხვა დროს მოსმენილ საქმეებს შორის ლოგიკური და თანმიმდევრული ჯაჭვი იბმება. პრეცედენტი ჰორიზონტალურადაც მუშაობს უმაღლეს სასამართლოებში. საგრაფოს სასამართლო არ ქმნის პრეცედენტს და უმაღლესი სასამართლო ვალდებული არ არის, დაიცვას თავისივე ადრე მიღებული გადაწყვეტილება, თუკი განაჩენზე ანგარიში არ არის შედგენილი, ამ შემთხვევაში კი შეიძლება გადაწყვეტილება გამოყენებული იქნეს მოსამართლის დასარწმუნებლად, იხელმძღვანელოს ამ კონკრეტული გადაწყვეტილებით. სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა დეპარტამენტი თავს ივალდებულებს, რომ შეასრულოს თავისი გადაწყვეტილება, თუკი „იანგი ბრისტოლის ავიახაზების წინააღმდეგ“ საქმეში დადგენილი სამი გამონაკლისიდან რომელიმე არ არის სახეზე²⁵. პირველი გამონაკლისი გახლავთ ის, რომ თუ სასამართლოს ერთზე მეტი გადაწყვეტილება აქვს მიღებული, რომლის გამოყენებაც შეუძლია, ის უფლებამოსილია, თავად გადაწყვიტოს, რომელი მათგანით იხელმძღვანელოს; მეორე გულისხმობს, რომ, თუ ადრინდელი გადაწყვეტილება *per incuriam*²⁶-ის გზით იქნა მიღებული, სასამართლო ვალდებული არ არის ის გაითვალისწინოს; მესამე – თუ მისი გადაწყვეტილება ცხადად ან ირიბად იქნა გაუქმებული ლორდთა პალატის უახლესი, ბოლო გადაწყვეტილებით. ჩვენ მეოთხე სიტუაციის დამატებაც შეგვეძლო: სადაც სფერო მოითხოვს ხელახალ გადასინჯვას „1998 წლის გაერთიანებული სამეფოს ადამიანის უფლებათა დაცვის აქტის“ ჩრილში, მოსამართლემ შეიძლება უარი თქვას თავისივე პრეცედენტის გამოყენებაზე. სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის დეპარტამენტში ნაკლებად მკაცრი ვითარებაა, რადგან ადამიანის პიროვნული თავისუფლების საკითხი უფრო საჩქაროდ და აქტუალურად აღიქმება ყველა საქმეში. ამ პოზიციის შესახებ განცხადება გაკეთდა საქმეში „რ. ტილორის წინააღმდეგ“²⁷.

²⁴ საქმე „სტაილი მერკის წინააღმდეგ“ ადასტურებს მანამდე არსებულ სირთულეს. საქმე განხილული იქნა 1809 წელს და მასთან დაკავშირებით ორი ანგარიშია შედგენილი, მაგრამ ორივე მათგანში განსხვავებული მიზეზებია მოცემული, რის საფუძველზეც საქმე გადაწყდა.

²⁵ იანგი ბრისტოლის ავიახაზის წინააღმდეგ [1944] 2 ALL ER 293 სამ გამონაკლისს ადგენს.

²⁶ სიტყვასიტყვით ეს ითარგმნება როგორც „მოტივის სურვილით“, ჩვეულებრივ, ეს ნიშნავს, რომ სასამართლომ საქმე გადაწყვიტა მნიშვნელოვანი პრეცედენტის ან შესაბამისი სტატუსის განხილვის გარეშე.

²⁷ 1950] 2 KB 368 (ძალიან უჩვეულო შემთხვევა, როცა ეს 7-მა მოსამართლემ გადაწყვიტა).

უზენაესი სასამართლო არ ივალდებულებს თავს, მაგრამ პრაქტიკაში არცთუ დიდი მზადყოფნით შორდება თავის ადრინდელ გადაწყვეტილებებს, თუკი გასამართლებელი არგუმენტი აქვს. რაც შეეხება ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტს (კომიტეტი უზენაეს სასამართლომდე არსებობდა), მიიჩნეოდა, რომ იგი თავს ივალდებულებდა მხოლოდ მე-19 საუკუნის ბოლო წლებიდან²⁸, თუმცა გარკვეული სახის გამონაკლისები მაშინაც მუშაობდა. ამ პოზიციის პრაქტიკული უდრეკობა მთლიანად შეცვალა ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტის მიერ გაკეთებულმა განცხადებამ პრაქტიკასთან დაკავშირებით 1966 წელს. კომიტეტმა დაადგინა, რომ 1966 წლიდან კომიტეტი თავისუფალი იქნებოდა, თავის გადაწყვეტილებაში დაშორებოდა ადრინდელ გადაწყვეტილებებს. განცხადება მხოლოდ სამ აბზაცს შეიცავდა, მაგრამ მისი კონსტიტუციური მნიშვნელობა უდავო იყო. 1971 წელს მიღებულმა ახალმა განცხადებამ პრაქტიკასთან დაკავშირებით, მოითხოვა რომ მხარეებს, რომლებსაც ლორდთა პალატის მოწვევა იმ მიზნით სურდათ, რომ მას გადაეხვია ადრინდელი გადაწყვეტილებისგან, წინასწარ უნდა შეეტყობინებინათ პალატისთვის ამის შესახებ, რათა საშუალება მიეცათ მისთვის, შვიდი მოსამართლისგან შემდგარი კოლეგია შეეკრიბა²⁹. ადრე მიღებული გადაწყვეტილებებისგან დაშორება მაინც იშვიათი პრაქტიკაა ამჟამად და როგორც ამას საქმეზე „რ. რ-ს წინააღმდეგ“ მიღებული გადაწყვეტილება გვიჩვენებს, ხშირად საკამათოც ხდება.

ლორდი დენინგის დროს, 1970-იან წლებში, სააპელაციო სასამართლო ცდილობდა პრეცედენტის დოქტრინის იგნორირებას, მაგრამ ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტში გასაჩივრების დროს დოქტრინის გამოყენებაზე ხელახლა კეთდებოდა განცხადებები იქაც კი, სადაც ლორდთა პალატა იმავე გადაწყვეტილებამდე მიდიოდა³⁰. დასაშვები გამონაკლისები მხოლოდ წესს განამტკიცებს. უახლესი გამონაკლისი გაკეთდა აპელაციისას სისხლის სამართლის საქმეებში „რ. ჯეიმზის წინააღმდეგ“ და „რ. კარამის წინააღმდეგ“ (1999)³¹, რომლებშიც სააპელაციო სასამართლოს სისხლის საქმეთა დეპარტამენტის ხუთწევრიანმა კოლეგიამ 2005 წლის საიდუმლო საბჭოს (Privy Council) მიერ განხილული საქმით იხელმძღვანელა და არა ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტის მიერ 2000 წელს მიღებული გადაწყვეტილებით. საიდუმლო საბჭოს (Privy Council) საქმემ განსაზღვრა კანონი მსგავს იურისდიქციაში, ჯერსიში, და მის კომიტეტში იმავე რაოდენობის წევრები იყვნენ, რაც ლორდთა პალატის სასამართლო კომიტეტში. პრივე ჩოუნცილ-ის კომიტეტი სააპელაციო სასამართლოს 9 ლორდი მოსამართლისგან შედგებოდა და იგულისხმებოდა, რომ ლორდთა პალატის სხდომას წარმოადგენდა. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ ეს არ იყო ჩვეულებრივი გადახვევა პრეცედენტიდან. პრეცედენტის დოქტრინიდან გადახვევის კიდევ ერთი მაგალითია საქმე „დალმოსავლეთ ბერკშირის წინააღმდეგ“ (2004), როცა სააპელაციო სასამართლომ გადაუხვია ლორდთა პალატის მიერ 2005 წელს დადგენილი პრეცედენტიდან³², ვინაიდან მას მიაჩნდა, რომ ხსენებული პრეცედენტი ვერ დაუპირისპირდებოდა ადამიანის უფლებათა 1998 წლის

²⁸ ლონდონის ქუჩის ტრამვაი (1868).

²⁹ ჩვეულებრივ, მხოლოდ 3 ან 5 მოსამართლე განიხილავს საქმეს ლორდთა პალატაში.

³⁰ იხილეთ საქმე, „დევისი ჯონსონის წინააღმდეგ [1979] 2AC 264.

³¹ [2006] EWCA Crim. 14.

³² „ექსი ბედფორშირის საგრაფო საბჭოს წინააღმდეგ [1995] 2 AC 633.

აქტს, რომელმაც შიდასახელმწიფოებრივად აქცია ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენცია. ევროპულ სასამართლოს ამ თვალსაზრისით მკაფიო გადაწყვეტილება აქვს მიღებული საქმეზე „ზ. გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“³³. სააპელაციო სასამართლოს მიერ პრეცედენტიდან გადახვევას ამ შემთხვევაში მოგვიანებით დაეთანხმა ლორდათა პალატის სასამართლო კომიტეტი³⁴.

თუ პრეცედენტი სავალდებულო არ არის, მას მაინც შეიძლება დამარწმუნებელი ძალა ჰქონდეს. ეს ის სტატუსია, რომელიც ჩვეულებრივ აქვს Privy Council-ის სასამართლო კომიტეტის მიერ განხილულ საქმეებს. ეს პრეცედენტები დამარწმუნებელი იქნება ინგლისის სამართლებრივი სისტემის სასამართლოებისთვის, მაგრამ სავალდებულო ხასიათის პრეცედენტს ვერ შექმნის. უმაღლესი სასამართლოს გადაწყვეტილებებით შეიძლება სხვა სასამართლოებმა და, თქვენ წარმოიდგინეთ, სააპელაციო სასამართლომაც და ლორდათა პალატამაც იხელმძღვანელონ, როგორც დამარწმუნებელი პრეცედენტი. მაგრამ, სავარაუდოდ, ეს მაშინ არის მოსალოდნელი, თუ გადაწყვეტილება სამართლებრივი სფეროს მაღალი რეპუტაციის მოსამართლეს აქვს მიღებული. სხვა იურისდიქციებში მიღებული გადაწყვეტილებებიც შეიძლება დამარწმუნებელი იყოს. მაგალითად, 1986 წელს ლორდათა პალატის სასამართლო კომიტეტმა უარი თქვა საკუთარ პრეცედენტზე და უპირატესობა მიანიჭა ავსტრალიის უმაღლესი სასამართლოს გადაწყვეტილებას, რომელიც, მისი რწმენით, უკეთ აფასებდა სიტუაციას³⁵. გაერთიანებული სამეფოს ადამიანის უფლებათა აქტი, რომელიც ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპული კონვენციის ინტეგრირებას ახდენს გაერთიანებული სამეფოს შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში, ითვალისწინებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს სამართლის გათვალისწინების, მაგრამ არა სავალდებულო დაცვის მოვალეობას. ამას გარდა, ზემოხსენებული აქტის მიღების შემდეგ სასამართლოები უფრო მეტად მიმართავენ და მოიხმობენ სხვა ქვეყნების შიდა და საერთაშორისო იურისდიქციის ფარგლებში მიღებულ გადაწყვეტილებებს. კანადის სასამართლოს მიერ 1998 წლის უფლებებისა და თავისუფლებების ქარტიის მიხედვით მიღებულ გადაწყვეტილებებს განსაკუთრებულად იყენებენ მაშინ, როცა საქმე ეხება ადამიანის უფლებათა და სისხლის სამართლის ურთიერთკავშირს³⁶. ადამიანის უფლებათა დაცვის საერთაშორისო სამართალი საკმაოდ გავლენიანი ინსტრუმენტი აღმოჩნდა, რაც კარგად ჩანს, როცა ვიხილავთ გაერთიანებული სამეფოს მოვალეობის ფარგლებს ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებით³⁷.

³³ (2001) 34 EHRR 97.

³⁴ „კეი ლამბეტის წინააღმდეგ“ და „ლიდსის საქალაქო საბჭო პრაისის წინააღმდეგ“; ამ საქმემ დაადგინა, რომ მაგალითი წესის გამოწვევის წარმოადგენს.

³⁵ „მერფი ბრენტვუდის საოლქო საბჭოს წინააღმდეგ [1991]; სასამართლომ უარი თქვა, გამოეყენებინა საქმეზე „ენსი მერტონის რაიონის საბჭოს წინააღმდეგ“ მიღებული გადაწყვეტილება და მოიხმო ავსტრალიის უმაღლესი სასამართლოს გადაწყვეტილება საქმეზე „საზერლენდის საგრაფოს საბჭო ჰეიმანის წინააღმდეგ“.

³⁶ იხ., მაგალითად, *R v A* [2001] UKHL 25, სადაც ლორდათა პალატამ იხელმძღვანელა კანადის სასამართლოს მიერ მიღებული გადაწყვეტილებით საქმეზე „რ. სიბოიერისა და გეიმის წინააღმდეგ“ [1991] 2 SCR 577.

³⁷ მაგალითად, „ა. (fs) და სხვები სახელმწიფო მდივნის წინააღმდეგ“ [2004] UKHL 56 და „რ. და სხვ. რომას ადამიანის უფლებათა დაცვის ცენტრის სახელით პრალის აეროპორტის საემიგრაციო სამსახურის თანამშრომლისა და სხვ. წინააღმდეგ“ [2004] UKHL 55.

ადამიანის უფლებათა აქტი – კონსტიტუციური გამოწვევა?

1998 წლამდე, სანამ ეს აქტი ძალაში შევიდოდა, გაერთიანებული სამეფოს სასამართლოები ადამიანის უფლებებთან დაკავშირებულ საქმეებს კონკრეტული კანონმდებლობის საფუძველზე წყვეტდნენ, მაგალითად, თანასწორობის პრინციპის გამოყენება დასაქმების სფეროში³⁸ ან საერთო სამართლის უფლებებთან დაკავშირებული პრეცედენტის საფუძველზე³⁹. ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა ევროპულ კონვენციას დუალისტურ ინგლისურ სამართლებრივ სისტემაში მხოლოდ საერთაშორისო ხელშეკრულების სტატუსი ჰქონდა. მისი გამოყენება მხოლოდ ორაზროვანი სტატუტების შესაქმნელად ხდებოდა და რეალურად მასზე იშვიათად მიუთითებდნენ. პრეცედენტული სამართალი იმასაც აცხადებდა, რომ კონვენცია იმაზე მეტ უფლებას არ იცავდა, ვიდრე საერთო სამართალი⁴⁰, და იმასაც, რომ უფრო მეტ უფლებას იძლეოდა, მაგრამ მისი გამოყენება არ ხერხდებოდა, რადგან ჩართული არ იყო შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში⁴¹. ადამიანის უფლებათა აქტით კონვენციის ინკორპორაცია შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობაში 10 წელი მიმდინარეობდა, მაგრამ თავიდანვე ნათელი იყო, რომ მას მნიშვნელოვანი ზემოქმედება ექნებოდა. 1998 წელს მიღებული ადამიანის უფლებათა აქტის მე-3 მუხლი მოითხოვს, რომ პირველადი და მეორადი კანონმდებლობა შექმნის დაგვარად განმარტებული უნდა იყოს და ძალაში შევიდეს იმგვარად, რომ შესაბამისობაში იყოს კონვენციის მიერ დაცულ უფლებებთან. თუკი შეუძლებელია მათი განმარტება იმგვარად, რომ შესაბამისობაში იყოს კონვენციასთან, ამ შემთხვევაში მე-4 მუხლი უფლებას აძლევს ზედა ინსტანციის სასამართლოებს, განაცხადონ შეუთავსებლობის შესახებ, მაგრამ სტატუტი ძალაში რჩება. კონვენციით დაცული უფლებების ფარგლების შესაბამისობის ან შეუსაბამობის შესახებ გადაწყვეტილების მიღებისას მე-2 მუხლი მოითხოვს, რომ სასამართლომ ან ტრიბუნალმა, რომელიც ამ საკითხს წყვეტს, მხედველობაში მიიღოს გადაწყვეტილებები, დეკლარაციები და მოსაზრებები, რომლებიც ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა დაცვის ევროპული კონვენციის სასამართლო პრაქტიკას ქმნიან.

კონსტიტუციურად, ლორდათა პალატას უფლება აქვს, გააუქმოს ადრე მიღებული გადაწყვეტილებები სტატუტის განმარტებასთან დაკავშირებით, სადაც კი ალტერნატიული შეთავსებადი ინტერპრეტაციაა შესაძლებელი⁴². ხსენებული აქტის მიღებამდე გაერთიანებული სამეფოს სასამართლოები კონვენციას მხოლოდ ინსტრუმენტად იყენებდნენ საკანონმდებლო განზრახვის ასაგებად იქ, სადაც კონკრეტული კანონი ორაზროვანი იყო. ამის საპირისპი-

³⁸ მაგალითად, გენდერული დისკრიმინაციის აქტი, 1975; რასობრივი ურთიერთობების აქტი, 1976. (Sex Discrimination Act 1975; Race Relations Act 1976).

³⁹ მაგალითად, საქმე „ენთიკი კარინგტონის წინააღმდეგ“ (1765). სასამართლომ ამ საქმეზე გადაწყვიტა, რომ სახელმწიფოს უფლება არა აქვს, განზრახოს კერძო საკუთრება ან ჩამოართვას ის მესაკუთრეს კანონით უფლებამოსილი პირისა და სათანადოდ დადასტურებული ორდერის გარეშე.

⁴⁰ იხილეთ საქმე „დერბიშირის საგრაფოს საბჭო ტაიმისის წინააღმდეგ“ [1993] AC 534.

⁴¹ იხილეთ საქმე „რ. შინაგან საქმეთა დეპარტამენტის უფროსის სახელით ბრინდის წინააღმდეგ“ [1991] 1AC 6956.

⁴² 1998 წლის ადამიანის უფლებათა აქტის მიღებამდე კონვენცია გამოიყენებოდა ინსტრუმენტად საკანონმდებლო განზრახვის ასაგებად.

როდ, საქმეში „გაიდენი მენდობას წინააღმდეგ“⁴³ ლორდთა პალატამ (და სააპელაციო სასამართლომ) მზადყოფნა გამოხატა, შეესრულებინა თავისი კონსტიტუციური მოვალეობა და გადაეხვია პრეცედენტიდან. პალატამ გამოიყენა მე-3 მუხლი, რომ დაშორებოდა არსებულ პრეცედენტს ფიცპატრიკის საქმეში და ერთი ნაბიჯით წინ წაეწია. მან დაადგინა, რომ ხანგრძლივი ურთიერთობების მქონე ერთი და იმავე სქესის წყვილებს ისევე უნდა მოპყრობდნენ, როგორც მეუღლეებს და არა როგორც მხოლოდ „ოჯახის წევრებს“⁴⁴.

1998 წლის აქტის მიღების შემდეგ მიდიოდა დებატები იმ საკითხის გარშემოც, უნდა ეხელმძღვანელა თუ არა სააპელაციო სასამართლოს ევროპული სასამართლოს პრაქტიკით ლორდთა პალატის პრეცედენტის არსებობის შემთხვევაში. საქმეების „კეი ლამბეტის წინააღმდეგ“ და „ლიდსის საქალაქო საბჭო პრაისის წინააღმდეგ“ განხილვაში ჩაერთვნენ არასამთავრობო ორგანიზაციები „სამართლიანობა“ და „თავისუფლება“. მათი წარმომადგენლები ამტკიცებდნენ, რომ იქ, სადაც აშკარა კონფლიქტი არსებობდა ლორდთა პალატის პრეცედენტსა და ევროპული სასამართლოს მიერ მოგვიანებით მიღებულ განაჩენს შორის, დაბალი ინსტანციის სასამართლო თავისუფალი უნდა ყოფილიყო თავის გადაწყვეტილებაში, არ დაეცვა პრეცედენტის დოქტრინა და შეესრულებინა სტრასბურგის გადაწყვეტილება(არსებობის შემთხვევაში), თუკი ოთხი პირობა დაკმაყოფილდებოდა. კერძოდ: 1. სტრასბურგის გადაწყვეტილება გამოტანილი იქნებოდა ეროვნული სასამართლოს გადაწყვეტილების შემდგომ; 2. სტრასბურგის გადაწყვეტილებაში მოცემული იქნებოდა მკაფიო და ავტორიტეტული განმარტება კონვენციის უფლებებისა, რომლებიც დაეყრდნობოდა (შესაბამის შემთხვევებში) გაერთიანებული სამეფოს კანონმდებლობის ზუსტ გააზრებას; 3. სტრასბურგის გადაწყვეტილება უეჭველად შეუსაბამო იქნებოდა ეროვნული სასამართლოს მიერ ადრე მიღებულ გადაწყვეტილებასთან და 4. შეუსაბამო შიდასახელმწიფოებრივი გადაწყვეტილება არ იყო ან არ იქნებოდა ნაკარნახევი პირველადი კანონმდებლობის პირობებით, ისე რომ, მას შეხებოდა 1998 წლის ადამიანის უფლებათა აქტის მე-6 მუხლის მე-2 პუნქტი⁴⁵ (43). საქმეში ჩაერთო აგრეთვე შინაგან საქმეთა სახელმწიფო მინისტრი (Secretary of State for the Home Office), რომელმაც მხარი დაუჭირა დოქტრინის გამოყენების შესუსტებას ამ გარემოებებში, თუკი კონფლიქტი აშკარა იყო.

ამ არგუმენტების შეფასების შემდეგ ლორდთა პალატამ მტკიცედ გამოხატა თავისი პოზიცია: თუკი არსებობს ლორდთა პალატის ნათელი პრეცედენტი და თუკი ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილება წინააღმდეგობაში მოდის მასთან, დაბალი ინსტანციის სასამართლომ მაინც ლორდთა პალატის პრეცედენტით უნდა იხელმძღვანელოს და ლორდებს მიანდოს მათ გადაწყვეტილებასა და ევროპულ სასამართლოს შორის წარმოქმნილი უთანხმოების განხილვა. ლორდები ამ მოსაზრებას ინგლისური სამართლებრივი სისტემისადმი ნდობის არსებობის აუცილებლობით ასაბუთებდნენ. ზემოთ ნახსენებ საქმეებზე დაბალი ინსტანციის სასამართლოებმა სხვადასხვა მოსაზრება გამოხატეს იმასთან დაკავშირებით, წინააღმდეგობაში მოდიოდა თუ არა ეს საქმეები კონვენციასთან და როდესაც შეთანხმება

⁴³ [2004] UKHL 30.

⁴⁴ „ოჯახის წევრსა“ და „მეუღლეს“ შორის განსხვავება არსებითი იყო, ვინაიდან უკანასკნელი იჯარაზე უფლებას უფრო მომგებიანი პირობებით იღებდა.

⁴⁵ ლორდი კორნუოლის ბინგჰენი, პ. 41.

ხდებოდა შეუსაბამობაზე, რა ხარისხით მულაგნდებოდა ეს შეუსაბამობა. უცნაურია, მაგრამ ლორდთა პალატამ დაამტკიცა ადრინდელი გადაწყვეტილება, რომელშიც სააპელაციო სასამართლო დაშორდა მის პრეცედენტს ზუსტად იგივე საფუძვლებზე⁴⁶. ასე რომ, მდგომარეობა გარკვეულწილად შეიცვალა. ყველაზე ცუდი, რასაც ამ კონტექსტში პრეცედენტის დოქტრინის ხელახალი დამტკიცება მოითმანს შედეგად, ის გახლავთ, რომ კანონის კონსტიტუციური განვითარება შეყოვნდება, მაგრამ საეჭვოა, რომ მისი გავლენა რეალურად მოქმედებდეს კანონის განვითარების შეფერხებაზე. დოქტრინის ხელახალი დამტკიცება უზრუნველყოფს ლოგიკურობასა და თანმიმდევრულობას სააპელაციო და უმაღლესი სასამართლოების მოსმენებს შორის, რომლებსაც, წინააღმდეგ შემთხვევაში, შეეძლოთ ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებისთვის სხვადასხვაგვარი განმარტებები მიეცათ.

მაგრამ ყველაზე შემამოფრთხილებელი ის გახლავთ, რომ არსებობს ალბათობა, ლორდთა პალატამ ადამიანის უფლებათა აქტის მე-2 მუხლი იმგვარად წაიკითხოს, რომ შეზღუდოს კანონმდებლობის განვითარების შესაძლებლობები პალატისთვის. მაშინ როცა ეს მუხლი სასამართლოებისგან განაჩენების, გადაწყვეტილებებისა და სხვა იურიდიული მასალების გაცნობას მოითხოვს, ზოგიერთმა მოსამართლემ ეს განმარტა როგორც პრეცედენტის ფორმა, რომელსაც არ უნდა გადაამეტო. ამ სიტუაციაში გაურკვეველია შიდასახელმწიფოებრივი სასამართლოების შეფასების ფარგლების დოქტრინის საკითხი. მაგალითად, საქმეში „ბელინჯერი ბელინჯერის წინააღმდეგ“⁴⁷ სააპელაციო სასამართლოს, მიუხედავად იმისა, რომ ხედავდა კონფლიქტს კონვენციასა და მოქმედ კანონმდებლობას შორის, მაინც არ სურდა იმის გამოცხადება, რომ დარწმუნებული იყო, გაერთიანებულმა სამეფომ იმიტომ არ აღიარა ახალი გენდერული იდენტობა, რომ იმ დროისთვის ევროპულ სასამართლოს არ გააჩნდა ერთიანი შეთანხმებული პოზიცია ამ საკითხთან დაკავშირებით ევროპის ქვეყნებს შორის. ადრინდელ საქმეებში ეროვნულ (განსაკუთრებით კი გაერთიანებულ სამეფოს) მთავრობებს შეფასების ფარგლების დოქტრინის გამოყენების საშუალება ჰქონდათ. იმ დროისთვის, როცა ლორდთა პალატაში აპელაციაზე შევიდა საქმე⁴⁸, ევროპულ სასამართლოს უკვე გამოტანილი ჰქონდა გადაწყვეტილება საქმეზე „გოდვინი გაერთიანებული სამეფოს წინააღმდეგ“⁴⁹ და პალატამაც დაუყოვნებლივ გააუქმა თავისივე პრეცედენტი. რა მოხდებოდა, გოდვინის საქმე ასე რომ არ გადაწყვეტილიყო? საფრთხე იმაში მდგომარეობდა, რომ ევროპის სასამართლოს პრეცედენტულ სამართალს შეეძლო სტანდარტებისთვის „ჭერის“ ფუნქცია გაეწია და არა „იატაკისა“. სადაც კი ასეთი მდგომარეობა შეიქმნა გაერთიანებული სამეფოს სამართალში, მას „სარკისებური პრინციპი“ უწოდეს – ანუ გაერთიანებული სამეფოს სასამართლოებმა იმგვარად უნდა აამოქმედონ უფლებები, როგორც მათ სტრასბურგი განმარტავს მხოლოდ და თავი შეიკავონ მათი უფრო ფართოდ განმარტებისგან „ადგილობრივი ტრადიციების გათვალისწინებით“⁵⁰. ევროსაბჭოში შემაგალ ყველა სახელმწიფოს ევროპული სასამართლოს პრეცედენტული სა-

⁴⁶ იხ. ზემოთ მოხსენიებული საქმე „დი. აღმოსავლეთ ბერკშირის წინააღმდეგ“.

⁴⁷ [2001] 1 FLR 389.

⁴⁸ საქმე „ბელინჯერი ბელინჯერის წინააღმდეგ“ [2003] UKHL 21.

⁴⁹ (2002) 35 EHRR 18.

⁵⁰ ფრანჩესკა კლუვის სიტყვები „უფლებათა ბილი გაერთიანებული სამეფოსთვის?“ ლორდთა და თემთა პალატების ადამიანის უფლებათა გაერთიანებული კომიტეტის ანგარიშიდან. HL Paper 165-1 HC 150-1, 21.

მართალი სარკესავით რომ აერეკლა, ეს, პირველ რიგში, მისივე სასამართლო პრაქტიკის განვითარებისთვის იქნებოდა პრობლემური, რადგან შიდასახელმწიფოებრივ კანონმდებლობას ევროპული სასამართლო შეფასების ფარგლებს განსახილველად იყენებს.

დასკვნა

გაერთიანებული სამეფოს სამართლებრივი სისტემა პრეცედენტის დოქტრინის ერთ-ერთ ნათელ ილუსტრაციას წარმოადგენს. დოქტრინის ფუნქციონირება ზოგჯერ კრიტიკის საგანი ხდება იმის გამო, რომ შეიძლება „არასწორი“ პრეცედენტების შენარჩუნებას უწყობდეს ხელს⁵¹. მისი ძალა იმაშია, რომ კანონის თანმიმდევრულ და სტაბილურ გამოყენებას უზრუნველყოფს. უფრო მეტიც, ის უზრუნველყოფს კანონის თანმიმდევრულ და სტაბილურ განვითარებას არსებული კონსტიტუციური სამართლებრივი პრინციპების შესაბამისად და დროდადრო შეუძლია ახალი კონსტიტუციური სამართლებრივი ნორმების მიწოდება სისტემისთვის. 1998 წლის ადამიანის უფლებათა აქტის მე-3 მუხლის გამოყენება შეუძლებელი იქნებოდა იმ მიზნით, რომ ყველა არსებული თუ მომავალი კანონის ხელახალი განმარტება მოეთხოვა სასამართლოებისგან ევროპის კონვენციის ნორმების შესაბამისად, თუკი გაერთიანებულ სამეფოში არ იარსებებდა სასამართლოს ნათლად გამონათული იერარქიული სისტემა და პრეცედენტი⁵². ეს სისტემა საშუალებას იძლევა, რომ ადამიანის უფლებათა დაცვის მნიშვნელოვანი პრინციპები განხილული და გავრცელებული იქნეს გაერთიანებულ სამეფოში სასამართლოებისა და ტრიბუნალების მიერ. მაშასადამე, პრეცედენტის სისტემა სასამართლოებს საშუალებას აძლევს, გასცდნენ ნეგატიურ კონსტიტუციურ როლს მთავრობის ძალაუფლების შეზღუდვის საქმეში, მაგრამ პოზიტიური წვლილის შეტანის საშუალებასაც აძლევს მათ, ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული ახალი კონსტიტუციური პრინციპების პროპაგანდისა და განვითარების გზით. ასე რომ, მართალია, ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა გამოსადეგია და დამარწმუნებელიც შეიძლება იყოს, მსგავსად სხვა შიდასახელმწიფოებრივი და საერთაშორისო სამართლისა, მან უნდა შეავსოს და არა ჩაანაცვლოს შიდასახელმწიფოებრივი კონსტიტუციური პრინციპები.

⁵¹ ბ.ვ. ჰარისი, "Final Appellate Courts Overruling Their Own 'Wrong' Precedents: The Ongoing Search for Principle." Law Quarterly Review (2002) 118, 408-427.

⁵² მე-2 მუხლის მსგავსი მუხლი ჩაიდო 1973 წელს გაერთიანებული სამეფოს ევროპული თანამეგობრობის აქტში (UK European Communities Act), რომელიც ინგლისური სამართლებრივი სისტემის სასამართლოებისგან ევროკავშირის სამართლის, როგორც უპირატესი ძალის მქონე სამართლის, აღიარებას ითხოვს.